



Artikelarkiv Arvesølv 2001

Storbranden i Munkebo i 1842

af **Svend Ove Edvardsen**

En stormfuld oktoberaften i 1842 udbrød der i Munkebo Præstegård en brand, som fik katastrofale følger for hele området omkring kirken. Blæsten må være kommet fra nordøst, for branden bredte sig til de nærliggende huse og en gård mod sydvest. Resultatet blev, at præstegården, Møkærgården, Hospitalet, den tidligere skolebygning og 13 andre huse brændte ned til grunden, og 24 familier blev husvilde.

Det var ved gennemgang af forhandlingsprotokollen fra 1840'erne for det daværende sogneforstanderskab i Munkebo, der findes i Landsarkivet i Odense, at jeg sammen med Ole Nederland stødte på beretningen om den store ildebrand. Sogneforstanderskaber var en slags sogneråd, der blev indført i 1841 og eksisterede indtil 1867, da de egentlige sogneråd blev dannet. Et forstanderskab bestod af sognets godsejer, præsten og et antal valgte repræsentanter for gårdmændene. Husmænd og fiskere kunne ikke vælges og havde ikke valgret til forstanderskabet.

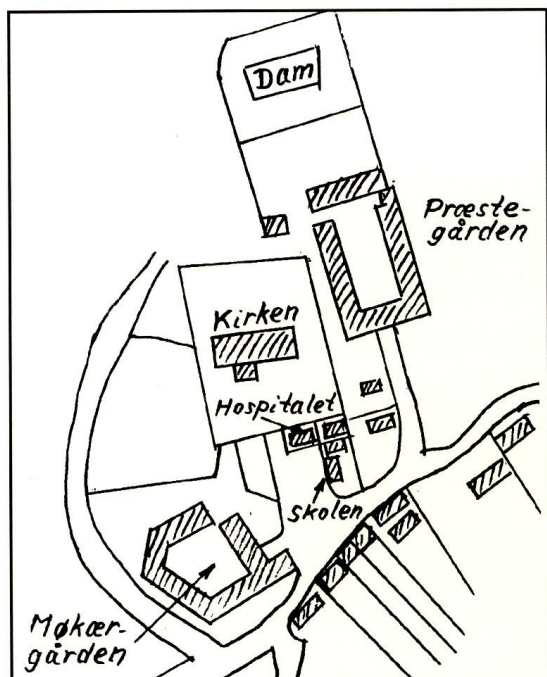


Fig. 1. Skitse af området ved kirken baseret på udskiftningskortet fra 1796. Bebyggelsen er næppe ændret meget frem til 1842. Husenes placering må tages med forbehold, da udskiftningskortet er ret utydeligt.

Ildebranden nævnes i følgende ret korte notat i protokollen:

"Aar 1842 den 25. October var Munkebo Sogneforstanderskab samlet for i Anledning af den Munkeboe Bye angaaende Ildebrand efter bedste Skøn at regulere de enkelte Familiers Tab og derefter bestemme den Andel af goddædige Menneskers Hjælp, der kan blive at tildele enhver af de trængende Familier. Ved denne Ildebrand afbrændte Præstegaarden, Mads Larsens Gaard, Hospitalet og 14 Huse, hvorved 24 Familier blive husvilde. Ilden opkom den 12. October om Aftenen Klokken omtrent 10 i Præstegaarden i Skuret over Bagerovnen, formedelst det stormende Vejr

udbredte Ilden sig saa hurtigt, at de fleste Beboere ikkun fik lidet eller intet reddet. Nogle faa Bidrag af Fødemidler ere til dato indkomne og straks uddelte til de trængende, men af Pengebidrag er endnu intet indkommen. Saaledes forhandlet og sluttet. –

Datum ut supra.

Hans Poulsen Holm J. Schmidt Hans Larsen Anders Jeppesen Lars Jacobsen"

Af skitsen i fig. 1 får man tydeligt indtryk af, at hele bebyggelsen ved kirkepladsen har været prissgivet, når der under en nordøstlig storm udbrød brand i præstegården. Gnisterne har føget ned over de stråtækkede tage, så datidens primitive brandvæsen

har ikke haft nogen som helst mulighed for at redde husene. Aviser var i midten af 1800-tallet en sjælden vare, så det er begrænset, hvad man kan finde af yderligere oplysninger om branden. På Fyn var der dengang kun én avis, det var Fyens Stifts Adresse- og politiske Avis samt Avertissementstidende, som Fyens Stiftstidende da hed. Den bragte ikke særlig mange historier fra de fynske landområder; men da der i dette tilfælde var tale om en usædvanlig stor brand, får den en forholdsvis fyldig omtale i avisen.

Torsdag den 13. oktober 1842 skriver avisen efter en omtale af en brand i Kogsbølle ved Nyborg, hvor 4 gårde og et hus brændte:

” Men en endnu værre Ulykke er overgaaet Munkeboe, hvor en Ildebrand, hvis Flammers Skin kunde i en grufuld Tydelighed øines her, igaar Aftes skal have gjort 23 Familier huusvilde, idet Præstegaarden, een Gaard og 14 Huse ere afbrændte. (Nogle nævne blandt de afbrændte Bygninger baade Hospitalet og Degneboligen.) Ilden er opkommet i Præstegaardens Bryggers, og een Karl med Læsioner er bragt til Odense Hospital; nærmere Details imødesees. Da denne uventede Prøvelse i en barsk Aarstid hjemsøger nærmest de fattige Fiskerfamilier, som ved at sætte Helbred og stundom Liv ivove for kummerligt at erhverve det daglige Brød, er det at haabe, at den offentlige Godgjørenhed ogsaa ved denne Løjlighed vil vise sig som sædvanligt.”

I avisens næste nummer, der udkom lørdag den 15. oktober, hedder det:

” **Odense.** Om den i Torsdags-Avisen omtalte sørgelige Ildebrand i Fiskerleiet Munkeboe er Følgende blevet meddeelt fra paalidelig Haand: ”Sidstafvigte Onsdag den 12 ds. om Aftenen omtrent Kl. 10, opkom en Ildebrand i Munkeboe, hvorved Præstegaarden og Gaardmand Mads Larsens Gaard, samt Hospitalet og 9 andre Huse aldeles afbrændte. I Præstegaarden, hvor Intet var assureret, indebrændte 5 Heste, af Indboen reddedes ikkun nogle enkelte Dele, derimod fik Mads Larsen, som havde assureret i det private Selskab her i Provindsen, det Meste af sin Indboe og al Besætningen reddet. De for Størstedelen meget fattige Huusbeboere mistede meer eller mindre. Hvorledes Ilden, der begyndte i Præstegaarden over Bagerovnen, er opkommen, vides ikke med Bestemthed. Under Ildebranden blev et par Heste skye, hvorved en Kone og en Pige kom noget til Skade.””

Der forekommer lidt modsigende oplysninger om antallet af brændte huse, men der er ikke tvivl om, at branden har været en katastrofe for de berørte familier – måske med undtagelse af Mads Larsen, der havde sin gård forsikret og i øvrigt reddede både indbo og besætning. Der var dengang ikke megen hjælp at hente fra det offentlige – det var kun fattigkassen, der kunne yde bidrag, når situationen var helt håbløs. Man ser derfor også, at avisen appellerer til den almindelige godgjørenhed for hjælp til de skadelidte.

Nogle dage senere – den 18. og 24. oktober – har avisen en meddelelse i spalten Avertissements:

”Onsdagen den 12 ds. opkom Ild i Munkeboe Bye, hvorved foruden Præstegaarden, een Gaard og 15 Huse aldeles afbrændte og gjorde 23 Familier huusvilde, som, da ikkuns et Par af dem havde assureret, ere bragte til Armod og Elendighed. Nøden er, især ved den fremskridende Vintertid, stor, hvorfor veldædige Mennesker anraabes om at komme de Ulykkelige til Hjælp. Bidrag i Penge, Korn og Klædningsstykker modtages af Gaardmændene Hans Paulsen og Lars Jacobsen i Dræbye, Gaardmand Lars Knudsen i Munkeboe, Handelshuset Elias B. Muus i Kjerterminde samt Kjøbmand Muus i Odense, og ville Bidragene blive afleverede til Munkeboe Sogns Forstanderskab til Uddeling imellem de virkelige Trængende, og Regnskab derfor offentlig aflagt.

Bidrag i Penge og Klædningsstykker til disse Ulykkelige, hvoraf de fleste ere fattige Fiskere med mange Børn i saare trange Kaar, modtages med Glæde og Taknemmelighed ogsaa af Cancelliraad S. Hempel i Odense.”

Der var altså behjertede mennesker både lokalt og i Odense og Kerteminde, som ville gøre en indsats for at hjælpe, og det fremgår af Sogneforstanderskabets protokol fra

den 4. november, at der er indkommet 25 Rd. 5 Mk. og 14 Sk. De er indgået i fattigkassen, som blev administreret af præsten. Da præstegården var totalt udbændt, og dermed samtlige papirer og regnskaber – også kirkebøgerne – ødelagt, beslutter Sogneforstanderskabet, at der fra dags dato skal føres et nyt regnskab, og at sognet påtager sig tabet af penge og varebeholdninger i præstegården, så præsten holdes skadesløs.

Præsten hed Hans Seest Holm, og pastor Orla Pedersen fortæller i sin Munkebo Sogns historie fra 1962, at han ikke ville ud af sin brændende præstegård. Først i sidste øjeblik blev han reddet. Efter branden boede han nogen tid på Østergård, men branden har åbenbart påvirket ham så stærkt, at han nogle måneder efter indgav sin afskedsansøgning. Det fortrød han dog ret hurtigt og forsøgte at få den tilbagekaldt, hvilket provsten imidlertid ikke ville acceptere. Så i begyndelsen af 1843 fik han sin afsked og flyttede til Odense, hvor han døde i 1860.



Fig. 2. Kirkepladsen i Munkebo ca. 1890. Midt for ligger Hospitalet. Bindingsværkshuset til højre er den tidligere skolebygning. Helt til højre sprøjtehuset. Foto af Lars Rastrup.

Som nævnt brændte også kirkebøgerne, og da de fra tiden før 1814 kun fandtes i ét eksemplar, kan vi i dag ikke spore slægterne i Munkebo længere tilbage. Fra 1814 blev de ført i to eksemplarer, hvoraf det ene blev opbevaret hos degnen.

Både præstegården og husene omkring kirkepladsen blev genopført på de samme steder, hvor de før havde ligget. Møkærgården, der ved udskiftningen havde fået jord vest for byen i Garbækstofte, blev efter branden flyttet ud til sin jord. Den blev placeret på det sted, hvor nu Haahr-benzintanken ligger, og den blev igen afbrændt i 1961 som en øvelse for Civilforsvaret. Når man på Rastrups gamle fotografier fra kirkepladsen ser Hospitalet og den gamle skolebygning (se fig. 2), som begge var boliger for Rastrup i hans barndom, så er det altså ikke det oprindelige gamle Hospital fra 1733 opført af major Godske von Brüggemann til Ulriksholm og Østergård og heller ikke den gamle skolebygning fra slutningen af 1700-tallet, som var blevet solgt på en auktion i 1830, da man oprettede en ny fællesskole for Munkebo og Dræby, hvor nu

Metax-benzintanken ligger. Sprøjtehuset helt til højre i billedet er formentlig blevet bygget som en konsekvens af brandkatastrofen.

Branden fik i øvrigt et lidt besynderligt efterspil. I protokollen kan man i et notat fra den 3. april 1843 læse, at Sogneforstanderskabet føler sig noget "trådt på" af branddirektøren, overkrigskommissær Købke. Ved en brandtaksationsforretning over nogle af de genopførte huse "mødte ifølge den 19. § i Anordningen af 13. August 1841 tvende af Munkeboe Sogneforstanderskabs Medlemmer, nemlig Gaardmændene Lars Knudsen og Anders Jeppesen – som vare af Sogneforstanderskabet udnævnte til denne Bestilling – for at varetage bemeldte Paragrafs Bydende."

Overkrigskommissæren bortviste imidlertid de to sogneforstandere, selv om den nævnte anordning gav dem ret til at være med ved taksationsforretningen. Senere fremsendte han en liste over taksationens udfald, men det var Sogneforstanderskabet ikke tilfreds med. Man vedtog at sende en klage til Amtsrådet, hvor man anmodede om "dets Medvirkning til at formaa Branddirektøren til foranførte Lovbuds fremtidige Efterlevelse."

Også dengang kunne der opstå strid om kompetencen mellem de offentlige myndigheder.